

Iryna Horban
Muzeum Etnografii
i Przemysłu Artystycznego
Instytutu Narodoznawstwa
Narodowej Akademii Nauk
Ukrainy, Lwów

**WIELOKULTUROWE
ŚRODOWISKO MUZEALNE
LWOWA W OKRESIE
DWUDZIESTOLECIA
MIĘDZYWOJENNEGO**

Specyfika Lwowa jako miasta wielonarodowego, w którym mieszały się różne kultury (polska, ukraińska, żydowska, ormiańska i inne), pozostawiła swój ślad w wielu obszarach jego życia. Wpłynęło to w pewnym stopniu także na charakter muzeów lwowskich założonych przed wybuchem II wojny światowej.

Przewaga liczebna obywateli polskiego pochodzenia i związana z nią dominująca pozycja Polaków wśród panujących warstw społecznych oraz w kręgach inteligencji sprawiły, że zbiory większości muzeów funkcjonujących we Lwowie w okresie międzywojennego dwudziestolecia związane były z kulturą i dziejami narodu polskiego. Wymienić tu można: zbiory muzealne Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, znane jako Muzeum im. Lubomirskich, Muzeum im. Dzieduszyckich, Miejskie Muzeum Przemysłu Artystycznego, Muzeum Historyczne Miasta Lwowa, Galerię Narodową Miasta Lwowa z filią będącą muzeum jednego obrazu – *Panoramy Raclawickiej*, Muzeum Narodowe im. Króla Jana III, do którego jako odrębna filia wchodziły zbiory Bolesława Orzechowicza, Polskie Muzeum Szkolne, Rzymskokatolickie Muzeum Archidiecezjalne im. Jana Długosza (później – im. ks. dr. Józefa Bilczewskiego), Muzeum Pradziejów Ziemi Czerwieńskiej, Muzeum Zasłużonych Polek i inne.

Historia tych muzeów przyciągała uwagę polskich badaczy, zarówno w przeszłości, jak i dziś¹, dlatego to nie one będą głównym przedmiotem

---

¹ E. Chwalewik, *Zbiory polskie: archiwa, biblioteki, gabinety, galerje, muzea i inne zbiory pamiątek przeszłości w ojczyźnie i na obczyźnie*, t. 1, Warszawa–Kraków 1926, s. 397; B. Janusz, *Wartość naukowa naszych zbiorów publicznych*, [w:] *Lwów dawny i dzisiejszy. Kultura, sztuka, dzieje, nauka*,

niniejszych rozważań, ale muzea innych wspólnot mieszkających we Lwowie i stanowiących nieodłączną część jego krajobrazu etnicznego.

Kształtowanie się ruchu ukraińskiego, jego nowoczesnej ideologii oraz związana z tym chęć zadeklarowania własnej tożsamości narodowej przyczyniły się do tworzenia zbiorów muzealnych przez ukraińską społeczność miasta. Ośrodki zbierania i przechowywania zabytków właśnie ukraińskiej historii i kultury pojawiły się we Lwowie już w połowie wieku XIX. I tak na początku lat 50. XIX w. zaczęły nadchodzić pierwsze przedmioty do Muzeum Ruskonarodowego Instytutu Narodnyj Dim we Lwowie, który został powołany do życia rozporządzeniem Naczelnej Ruskiej Rady jeszcze w roku 1849². Ekspozycje ofiarowane były głównie przez ukraińskich duchownych i działaczy społecznych i z czasem stworzono z nich zbiory zabytków archeologicznych, przyrodniczych i numizmatycznych oraz galerię obrazów. Niestety, w szeregach Narodnoho Domu doszło do konfliktu ideologicznego, który negatywnie wpłynął na działalność Muzeum należącego do tej organizacji. Przez długi czas jego praca sprowadzała się do gromadzenia zabytków, nie przywiązywano natomiast żadnej wagi do ich porządkowania i systematyzacji³. Oficjalne otwarcie

---

red. idem, Lwów 1928, s. 53–61; *Muzea gminy miasta Lwowa*, oprac. A. Czołowski, K. Badecki, R. Mękicki, M. Harasimowicz et al., Lwów 1929, s. 19; K. Badecki, *Lwowskie zbiory naukowe i muzealne*, Lwów 1932; A. Czołowski, *Lwowskie zbiory muzealne*, „Pamiętnik Muzealny” 1937, nr 7, s. 17–24; M. Gębarowicz, *Zbiory muzealne w Zakładzie Narodowym im. Ossolińskich*, [w:] *Ossolineum. Księga pamiątkowa w 150-lecie Zakładu Narodowego imienia Ossolińskich*, Wrocław 1967, s. 117–141; G. Brzęk, *Muzeum im. Dzieduszyckich we Lwowie i jego twórca*, Lublin, 1994; J. Petrus, *Muzea lwowskie 1823–1939*, [w:] *Sztuka Kresów Wschodnich. Materiały sesji naukowej*. Kraków, maj 1995, red. J.K. Ostrowski, Kraków 1996, s. 425–442; M. Matwijów, *Walka o lwowskie dobra kultury w latach 1945–1948*, Wrocław 1996, s. 16–21; J. Miler, *Zbiory lwowskie (I). Zbiory Bolesława Orzechowicza*, „Cenne, Bezcenne, Utracone” 1999, nr 3, s. 12–13; idem, *Zbiory lwowskie (III). Zbiory Władysława Łozińskiego*, „Cenne, Bezcenne, Utracone” 1999, nr 5, s. 20–21; idem, *Zbiory lwowskie (IV). Muzeum Narodowe im. króla Jana III*, „Cenne, Bezcenne, Utracone” 1999, nr 6, s. 15, 29; idem, *Zbiory lwowskie (V). Zakład Narodowy im. Ossolińskich, cz. 1*, „Cenne, Bezcenne, Utracone” 2000, nr 1, s. 20–23; idem, *Zbiory lwowskie (V). Zakład Narodowy im. Ossolińskich, cz. 2*, „Cenne, Bezcenne, Utracone” 2000, nr 2, s. 20–22; idem, *Zbiory lwowskie (VI). Muzeum Historyczne miasta Lwowa*, „Cenne, Bezcenne, Utracone” 2000, nr 3, s. 10–11; idem, *Zbiory lwowskie (VII). Muzeum Przemysłu Artystycznego i Galeria Narodowa Miasta Lwowa*, „Cenne, Bezcenne, Utracone” 2000, nr 4, s. 12–13; idem, *Zbiory lwowskie (VIII). Dzieduszyckich*, „Cenne, Bezcenne, Utracone” 2000, nr 5, s. 28–29; B. Długajczyk, L. Machnik, *Józef Maksymilian Ossoliński i Henryk Lubomirski oraz ich kolekcje*, [w:] *Muzeum Księżąt Lubomirskich*, Wrocław 2007, s. 29–99; L. Michalska-Bracha, „Pamięć przeszłości własnej”. *Wokół idei Muzeum Zasłużonych Polek we Lwowie*, [w:] *Pamięć historyczna kobiet*, Kielce 2009, s. 25–38 et al.

² В. Кушнір, *Створення Львівського музею Наукового товариства ім. Шевченка: суспільно-політичний та культурний контекст*, [w:] *Історичні пам'ятки Галичини: Матеріали третьої наукової краєзнавчої конференції (19.11.2004)*, Львів 2005, s. 21.

³ Г. Шпирка, *Музей „Народного Дому” у Львові (др. пол. XIX – поч. XX ст.)*, [w:] *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди*, seria *Історія та географія*, Харків 2007, s. 240–248.

Il. 1. Budynek Narodnoho Domu (ul. M. Łysenki 14). Zdjęcie współczesne.

i poświęcenie Muzeum odbyło się 16 VI 1904 r. w siedzibie Narodnoho Domu (ul. Teatralna 22), a w 1914 r. zbiory Muzeum, za wyjątkiem kolekcji przyrodniczej, przewieziono do budynku biblioteki Narodnoho Domu przy ul. Kurkowej 14 (obecnie – ul. M. Łysenki).

Wielkie zainteresowanie pamiątkami dawnej ukraińskiej kultury pokazała wystawa archeologiczno-bibliograficzna⁴ przygotowana przez Izydora Szaraniewicza⁵ i Antona Petruszewicza⁶. Wystawa ta – udostępniona zwiedzającym

⁴ Wystawa Archeologiczno-Bibliograficzna Instytutu Stauropigialnego we Lwowie była poświęcona 40-leciu rządów imperatora Franciszka Józefa I i 900-leciu chrztu Rusi. Zob. О. Киричук, *Ставропігійський інститут у збереженні і вивченні пам'яток матеріальної культури*, „Народознавчі зошити” 1999, nr 6, s. 881.

⁵ Izydor Szaraniewicz (1829–1901) – archeolog, badacz książęcego Halicza, galicyjski historyk i działacz społeczny nurtu moskwofilskiego, pedagog (nauczyciel lwowskiego i przemyskiego gimnazjum), od roku 1871 docent, od 1873 – doktor habilitowany historii Uniwersytetu Lwowskiego, członek Akademii Nauk w Krakowie, dyrektor honorowy Uniwersytetu Kijowskiego; wieloletni senior Instytutu Stauropigialnego we Lwowie (http://uk.wikipedia.org/wiki/Шараневич_Исидор).

⁶ Antin Petruszewycz (1821–1913) – znany działacz religijny i społeczno-polityczny Galicji 2. poł. XIX – początku XX w., poeta, publicysta, historyk, filolog, etnograf, ksiądz Kościoła greckokatolickiego, doktor habilitowany historii Uniwersytetu Kijowskiego, członek Akademii Nauk w Pradze, Krakowie, Budapeszcie, Bukareszcie oraz Petersburgu, członek honorowy Moskiewskiego Towarzystwa Archeologicznego i Odeskiego Towarzystwa Historii i Starożytności (zob. В. Кісіль, *Джерела I-го тому „Сводной Галицко-руської летописи” Антона Петрушевича*, s. 446: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Dkz/2011_14-15/41.pdf).

w dniach 10 X 1888 r.–28 II 1889 r. w siedzibie Instytutu Stauropigialnego⁷ – stała się pierwszą poświęconą wyłącznie pamiątkom kultury ukraińskiej⁸. Ekspozycja składała się z dwóch części – bibliograficznej i artystyczno-archeologicznej⁹. Trzon wystawy stanowiły pamiątki pochodzące z archiwum bractwa stauropigialnego i zakrystii Cerkwi Uspienskiej, a uzupełniono je dawnymi przedmiotami sakralnymi z cerkwi, zamienionymi na nowe dzięki wsparciu metropolity Ukraińskiego Kościoła Greckokatolickiego S. Sembratowycza¹⁰.

Po zamknięciu wystawy znaczna część zabytków pozostała w Instytucie Stauropigialnym jako dopełnienie zbiorów powstałego przy nim Muzeum. Stały się one podstawą ekspozycji składającej się z pięciu tematycznych rozdziałów: rękopisy i starodruki słowiańskie, pamiątki dawnej sztuki religijnej, znaleziska archeologiczne, pochodzące głównie z wykopalisk I. Szaranewycza, numizmatyka i materiały archiwalne¹¹. Niektóre kolekcje archeologiczne i bibliograficzne przechowywano w Muzeum na warunkach depozytu, natomiast wszystkie materiały archiwalne były własnością Instytutu Stauropigialnego. Muzeum ciągle pozyskiwało nowe pamiątki, częściowo z wymiany na książki religijne wydawane przez Instytut Stauropigialny.

Podczas I wojny światowej, w maju 1915 r., na prośbę kierownictwa Narodnoho Domu i Instytutu Stauropigialnego zbiory ich muzeów zostały wywiezione ze Lwowa – najpierw przechowywano je w Kijowie, a potem w Rostowie nad Donem¹². Do Lwowa wróciły dopiero w 1929 r., jednak działalności muzeów nie udało się już wznowić.

Jeśli chodzi o Muzeum założone w roku 1868 przy Towarzystwie Proswita, to nie prowadziło ono aktywnej działalności. Zbiory muzealne gromadzono w sposób spontaniczny, największą wartość wśród nich miała kolekcja

⁷ Instytut Stauropigialny, założony w roku 1788 na bazie Lwowskiego Bractwa Uspienskiego (Stauropigialnego), do początku lat 80. XIX w. pozostawał jedynym zakładem naukowym galicyjskich Ukraińców.

⁸ З. Лильо-Откович, *Археологічно-бібліографічна виставка у Львові в 1888–1889 рр.*, „Вісник Львівського університету. Серія історична” 2000, nr 35–36, s. 605–613.

⁹ W ramach pierwszej części Wystawy Archeologiczno-Bibliograficznej pokazano rękopisy XII–XVII w., listy postaci historycznych, przywileje i akty urzędowe, dokumenty Bractwa Uspienskiego, klasztorów galicyjskich i cerkwi, ilustrowane ukraińskie starodruki itp. Druga część objęła kompleksowo przedstawioną dawną sztukę sakralną (ikony XIV–XVIII w., portrety, szaty cerkiewne i hafty, wyroby złotników, snycerka i in.) i materiały archeologiczne pochodzące z wykopalisk w dawnym Haliczu.

¹⁰ О. Киричук, *Ставропігійський інститут у збереженні і вивченні пам'яток матеріальної культури*, „Народознавчі зошити” 1999, nr 6, s. 881–882.

¹¹ I. Szaraniewicz, *Muzeum Instytutu Stauropigijskiego we Lwowie*, „Teka Konserwatorska. Rocznik Koła C.K. Konserwatorów Starożytnych Pomników Galicyi Wschodniej” 1892, s. 53–60

¹² І. Свенціцький, *У справі музейних збірок Ставропігії і Народного Дому*, Львів 1929.

Il. 2. Budynek Instytutu Stauropigialnego – wejście (ul. I. Fedorowa 9). Zdjęcie współczesne.

dawnych rękopisów i starodruków. W 1913 r., nie mając miejsca do stworzenia pełnej i wartościowej ekspozycji, Towarzystwo Proswita przekazało swoje zbiory innym ukraińskim muzeom działającym w tym czasie we Lwowie¹³.

Muzea Narodnoho Domu i Instytutu Stauropigialnego w końcu wieku XIX odgrywały ważną rolę w życiu narodowo-kulturalnym ukraińskiej wspólnoty Lwowa, jednak żadne z nich nie pełniło funkcji muzeum narodoznawczego, stojącego na straży tożsamości kultury ukraińskiej. Pracę nad stworzeniem takiego muzeum zainicjowało Towarzystwo Naukowe im. Tarasa Szewczenki (dalej: Towarzystwo) po tym, jak w roku 1892 zostało ono przekształcone w naukowy zakład narodowy. Organizatorzy chcieli, żeby w zbiorach nowo powstałego muzeum znalazły się eksponaty ukazujące różne sfery ówczesnego i dawnego życia narodu ukraińskiego.

Pierwsze pamiątki zaczęły nadchodzić do Muzeum już w 1893 r. Stopniowo wyłoniły się dwie główne kolekcje muzealne – archeologiczna i etnograficzna¹⁴. Oprócz tego zebrano kolekcje pamiątek historycznych, dzieł dawnej sztuki sakralnej, współczesnej ukraińskiej sztuki artystycznej, portretów

¹³ В. Бурдуланюк, *Музеї Наукового товариства імені Шевченка*, „Вісник Прикарпатського університету. Історія” 2009, Вип. 15, s. 4; Д. Посацька, *З історії фондкових збірок музею*, „Літопис Національного музею у Львові” 2001, nr 2, s. 47.

¹⁴ Т. Гонтар, *Етнографічні колекції музею НТШ*, „Записки Наукового товариства ім. Шевченка. Праці секції фольклористики та етнографії” 1992, t. 223, s. 418–424.

Il. 3. Fragment ekspozycji Muzeum Towarzystwa Naukowego im. Tarasa Szewczenki (druga dekada XX w.). Zdjęcie archiwalne.

wybitnych działaczy ukraińskich, numizmatyki i fotografii. Pamiątki nadsyłano ze wszystkich niemal ziem ukraińskich historycznych, najwięcej jednak było wśród nich materiałów pochodzących z zachodniego regionu.

Ważną rolę w formowaniu zbiorów muzealnych odegrali: przewodniczący Towarzystwa Naukowego im. Tarasa Szewczenki, Mychajło Hruszewskij, oraz członkowie Komisji Etnograficznej tego Towarzystwa – Iwan Franko, Wołodmyr Hnatiuk, Fedir Wowk i Zenon Kuzela, którzy zbierali pamiątki podczas ekspedycji na Bojkowszczyznę, Łemkowszczyznę, Bukowinę i Zakarpacie. Zbiory Muzeum powiększały się także dzięki darowiznom pochodzącym od przedstawicieli różnych warstw społeczeństwa ukraińskiego – rolników, mieszczan, księży, działaczy społeczno-politycznych oraz przedstawicieli lokalnej inteligencji, a szczególnie ukraińskich nauczycieli pracujących w wiejskich szkołach Galicji. Duży wkład w gromadzenie zbiorów muzealnych wnieśli również wybitni działacze ukraińskiej kultury i nauki z Lewobrzeżnej Ukrainy, którzy wzbogacili je eksponatami pochodzącymi z ziemi naddnieprzańskiej, Podola i Polesia. Część pamiątek trafiała do Muzeum także w zamian na publikacje naukowe Towarzystwa.

Pierwsza stała ekspozycja Muzeum została otwarta w roku 1910 w Ukraińskim Domu Akademickim przy ul. J. Supińskiego 21 (obecnie – ul. M. Kociubynskoho), a od końca 1912 r. Muzeum mieściło się w nowym budynku Towarzystwa Naukowego im. Tarasa Szewczenki przy ul. S. Czarneckiego 24 (obecnie – ul. W. Wynnyczenki)¹⁵. Po I wojnie światowej Muzeum wznowiło swoją działalność pod nazwą Ukraińskie Muzeum Narodowe Towarzystwa Naukowego im. Tarasa Szewczenki. Nowa ekspozycja – obejmująca działy: etnograficzny, archeologiczny, historyczny, sztuki sakralnej, współczesnej sztuki ukraińskiej, przyrodniczy, map i ilustracji – została otwarta dnia 31 X 1920 r. Był to czas, kiedy Towarzystwo Naukowe im. Tarasa Szewczenki straciło dofinansowanie, które otrzymywało w okresie panowania austro-węgierskiego. Polskie władze tylko czas od czasu przyznawały mu niewielkie kwoty; jednocześnie pozbawiły je dotychczasowego źródła dochodów, zakazując w 1923 r. wydawania ukraińskich książek. Kryzys finansowy spowodował, że Zarząd Towarzystwa w 1932 r. zaniechał finansowania Muzeum i ograniczył się jedynie do przyznawania środków na pensję dyrektora¹⁶ i jedno stypendium. Resztę nakładów Muzeum pokrywało samo.

Mimo braku wsparcia finansowego i kadry naukowej Muzeum Towarzystwa Naukowego im. Tarasa Szewczenki prowadziło w latach 1920–1930 szeroką działalność wystawienniczą i brało czynny udział w życiu muzealnej i naukowej wspólnoty Galicji, podtrzymując kontakty z Polskim Towarzystwem Ludoznawczym, a także jako stały uczestnik zjazdów Związku Muzeów w Polsce oraz ukraińskich zjazdów muzealnych odbywających się w Galicji¹⁷. Niestety, problemy finansowe odebrały w Muzeum Towarzystwa Naukowego im. Tarasa Szewczenki możliwość prowadzenia aktywnej polityki w zakresie zakupów, dlatego głównym źródłem powiększenia jego zbiorów w latach 1920–1930 pozostały darowizny organizacji i osób prywatnych. W przypadku zbiorów archeologicznych znaczącą grupą były materiały pochodzące z wykopalisk w Galicji i na Wołyniu.

W latach 30. XX w. pod wpływem ogólnoeuropejskiej tendencji powoływania wyspecjalizowanych muzeów Muzeum Towarzystwa doczekało się

¹⁵ В. Кушнір, *Львівський музей Наукового Товариства ім. Шевченка у 1895–1914 рр.*, [w:] *Музейна справа і музейна політика в Україні ХХ століття. Науковий збірник за матеріалами науково-практичної конференції до 135-річчя від дня народження М. Біляшівського та 125-річчя від дня народження Д. Щербаківського*, збірник наукових праць за ред. д-ра мист. М. Селівачова, Київ 2004, s. 107.

¹⁶ Dyrektorem Muzeum w latach 1928–1939 był znany ukraiński archeolog Jarosław Pasternak (1892–1969).

¹⁷ В. Кушнір, *Західноукраїнські музейні з'їзди 1930-х рр.*, „Народознавчі Зошити” 2003, nr 5–6, s. 827–834.

reorganizacji. W maju 1932 r. Muzeum Przyrodniczemu założonemu w 1927 r. przyznano całkowitą samodzielność w strukturze Towarzystwa, a dnia 21 XI 1937 r. odbyło się uroczyste otwarcie Muzeum Pamiątek Wojskowo-Historycznych, utrzymywanego ze środków przyznawanych przez Towarzystwo Młoda Gromada¹⁸. Pozostałe zbiory muzealne nadal funkcjonowały jako Muzeum Kulturowo-Historyczne¹⁹. W październiku 1937 r. założono Towarzystwo Miłośników Muzeum Kulturowo-Historycznego, którego członkowie – poza promocją działalności Muzeum – pomagali w organizacji wystaw oraz zajmowali się pozyskiwaniem środków finansowych na zabezpieczenie jego działalności²⁰.

Wszystkie wymienione muzea odgrywały ważną rolę w procesie tworzenia muzealnictwa ukraińskiego na ziemiach galicyjskich i wniosły istotny wkład w utrwalenie narodowej tożsamości Ukraińców²¹, jednak funkcjonowały one jedynie jako pododdziały w strukturze tych organizacji lub Towarzystw, przy których zostały powołane. Żadne z nich nie posiadało odpowiedniego pomieszczenia muzealnego, wykwalifikowanej kadry, określonego programu działania oraz niezbędnego wsparcia finansowego. Pierwsze muzeum, które wszystkimi tymi zasobami dysponowało, powstało w 1905 r. z inicjatywy metropolity galicyjskiego Andreja Szeptyckiego. Założone przez niego Muzeum Cerkiewne już w pierwszych latach swojej działalności wykroczyło poza ramy określone nazwą, dlatego w 1911 r. Kuratorium powołane do kolegiального zarządzania sprawami muzealnymi zarejestrowało je jako fundację naukową Muzeum Narodowe we Lwowie. W tym samym roku za środki nadane Muzeum przez metropolitę zakupiono budynek przy ul. E. Mochnackiego 42 (obecnie ul. M. Drahomanowa), a w dniu 13 XII 1913 r. podczas uroczystego otwarcia Muzeum Andrej Szeptycki ogłosił jego przekazanie jako daru dla narodu ukraińskiego. Oprócz tego przyznał on instytucji coroczne dofinansowanie, co pozwoliło kompletować zbiory zgodnie z założonym programem²².

¹⁸ В. Бойко, Л. Коваль, *Становлення та основні віхи музею історично-воєнних пам'яток*, „Наукові записки Львівський історичний музей” 1996, nr 5, s. 37.

¹⁹ Muzeum Pamiątek Wojskowo-Historycznych Towarzystwa Naukowego im. Tarasa Szewczenki mieściło się w pomieszczeniu Ukraińskiego Towarzystwa Pomocy Inwalidom przy ul. A. Potockiego 48 (obecnie ul. Generała Czupryni); dwa inne muzea – Przyrodnicze i Kulturowo-Historyczne – zostały w budynku Towarzystwa przy ul. S. Czarneckiego 24 (obecnie ul. W. Wynnyczenki).

²⁰ В. Кушнір, *Розвиток і діяльність львівського Музею Наукового товариства ім. Шевченка у 1919–1940 рр.*, [w:] *Музеї народного мистецтва та національна культура*, Збірник наукових праць за ред. д-ра мист. М. Селівачова Київ 2006, s. 91–94.

²¹ Właśnie dzięki ich wysiłkom i staraniom uratowano przed zagładą dużo pamiątek historii i kultury narodu ukraińskiego.

²² І. Свенціцький, *Люстрований Провідник по Національним Музеєви у Львові*, Жовква 1913.

Realizacja programu nabywania eksponatów pozwoliła z czasem zebrać w Muzeum unikatowe zbiory, które odzwierciedlały wszystkie sfery ukraińskiej kultury jako duchowego dziedzictwa narodu; były wśród nich kolekcje rękopisów oraz starodruków, sztuki sakralnej XII–XX w. (ikony, wyroby włókiennicze, wielka i mała plastyka w metalu, kamieniu i drzewie, wyroby złotnicze), pamiątek archeologicznych okresu dawnoruskiego, sztuki ludowej i stosowanej (stroje ludowe, hafty, tkactwo, ikony na szkle, świeczniki trójramienne oraz krzyże ręczne, wyroby ceramiczne, malarstwo, rzeźba, snycerka, metal artystyczny, grafika itp.).

Zbiory muzealne uzupełniano na różne sposoby: pamiątki kupowano na rynku antykwarycznym, przywożono z ekspedycji, przekazywano w depozyt i darowano. Znaczna ilość przedmiotów pochodziła od entuzjastów-amatorów z grona wiejskich nauczycieli, księży i aktywistów Towarzystwa Proswita. Do uporządkowania i naukowego opracowania zbiorów metropolita zaprosił Ilariona Święcickiego, znanego w przyszłości znawcę sztuki, sławistyki, muzeologii i księgoznawstwa, który stał na czele Muzeum przez prawie pół wieku (1905–1952)²³. Pod kierownictwem I. Święcickiego w Muzeum Narodowym prowadzono aktywną pracę promocyjną²⁴ – organizowano liczne wystawy, które przedstawiały rozwój ukraińskiej kultury w ciągu stuleci, wydawano katalogi, publikowano prace i artykuły naukowe w wydawnictwach periodycznych²⁵, a w 1934 r. ukazał się pierwszy numer rocznika „Litopys Muzeum Narodowego we Lwowie”²⁶.

Wzniesienie w latach 30. XX w. nowego budynku Muzeum pozwoliło zwiększyć jego możliwości ekspozycyjne. W nowej siedzibie rozmieszczono kolekcję malarstwa ukraińskiego z XIV–XVI w. i ikonostas bohorodczański (1698–1705). W starym budynku pozostawiono zbiory nowoczesnej sztuki ukraińskiej i galerię portretów historycznych z XVII–XIX w. W grudniu 1931 r. z myślą o organizacyjnym i finansowym wsparciu działalności Muzeum powołano Związek Miłośników Muzeum Narodowego we Lwowie. Przed II wojną

²³ Г. Врочинська, Іларіон Свенціцький: досвід організації наукової роботи в Національному музеї у Львові, [w:] *Музейна справа і музейна політика в Україні ХХ століття. Науковий збірник за матеріалами науково-практичної конференції до 135-річчя від дня народження М. Біляшівського та 125-річчя від дня народження Д. Щербаківського*, Київ 2004, s. 118–121.

²⁴ Dzięki wsparciu I. Święcickiego w Muzeum Narodowym prowadzono prace konserwatorskie. Oprócz tego Święcicki wystąpił z nowatorskim jak na owe czasy pomysłem założenia we Lwowie Muzeum Architektury Ludowej (skansenu).

²⁵ *Каталог наукових праць співробітників Національного музею у Львові (1905–1995)*, укладач Я. Александрович-Павличко, Львів 1995.

²⁶ W latach 1934–1938 ukazało się pięć numerów „Litopysu”.

Il. 4. Muzeum Narodowe we Lwowie. Dawny pałac Dunikowskich, architekt W. Rausz (ul. M. Dragomanowa 42). Zdjęcie współczesne.

światową, dzięki systematycznie podejmowanym staraniom, Muzeum Narodowe przechowywało ok. 80 tys. obiektów. Przy Muzeum działały: archiwum, biblioteka i warsztat restauratorski.

Ostatnim z ukraińskich muzeów Lwowa w okresie międzywojennym założone Muzeum Greckokatolickiej Akademii Teologicznej (1931), które posiadało w swych zbiorach zabytki sztuki sakralnej²⁷. Muzeum powołano na potrzeby Akademii, dlatego zwiedzić je można było tylko po poprzednim umówieniu się.

Świadomość konieczności zachowania własnej spuścizny kulturowej popchnęła do działania także członków Żydowskiej Gminy Lwowa. Jeszcze w 1910 r. na posiedzeniu Zarządu Żydowskiej Gminy Wyznaniowej (Kahału) Maksymilian Goldstein²⁸ wystąpił z pomysłem założenia przy Gminie

²⁷ Siedziba Greckokatolickiej Akademii Teologicznej, w której mieściło się Muzeum (ul. M. Kopernika 36), nie zachowała się do dnia dzisiejszego. Została zniszczona w czasie II wojny światowej.

²⁸ Goldstein Maksymilian (1880 – koniec 1942 lub pocz. 1943 r.) – lwowski numizmatyk, kolekcjoner pamiątek sztuki i etnografii żydowskiej, właściciel jednej ze słynniejszych lwowskich prywatnych kolekcji judaików.

pierwszego w Galicji muzeum żydowskiego²⁹. Zarząd Gminy przychylił się do propozycji M. Goldsteina, jednak nie zrobił nic w kierunku wprowadzenia jej w życie, a wybuch I wojny światowej dodatkowo odsunął w czasie realizację tego projektu.

Do idei organizacji ośrodka, który zajmowałby się zachowaniem pamiątek dawnych żydowskich, wrócono dopiero w roku 1925 (i to w nieco zmienionej formie), kiedy przy Żydowskiej Gminie Wyznaniowej powołano Kuratorium Opieki nad Zabytkami Sztuki Żydowskiej³⁰. W 1928 r. Kuratorium po raz pierwszy zorganizowało we Lwowie wystawę prezentującą wyłącznie pamiątki żydowskiego przemysłu ludowego i sztuki drukarskiej, która została zorganizowana z okazji III Zjazdu Polskich Bibliofilów. Wystawę Lwowskiej Książki Hebrajskiej i Zabytków Sztuki Żydowskiej można było oglądać w siedzibie Zarządu przy ul. Bernsteina 12 (obecnie – ul. Szolema Alejchemy); stała się ona swego rodzaju sprawozdaniem Kuratorium z przeprowadzonych do tego czasu prac³¹.

Wystawa składała się z dwóch działów. Pierwszy obejmował wydania książkowe i kolekcję agat z Biblioteki Gminy Żydowskiej³². W drugim znalazły się fotografie, rysunki i akwarele, które prezentowały w większości działalność Kuratorium. Część pamiątek (jarmułki, atary, pasy modlitwne itp.) pochodziła z dwóch najbardziej znanych w tym czasie we Lwowie kolekcji prywatnych judaików – M. Reichensteina i M. Goldsteina (na wystawie tej po raz pierwszy przedstawiono zbiór iluminowanych ketub [ślubne kontrakty] z XVII–XIX w., z kolekcji M. Reichensteina)³³.

Kolejnym krokiem w kierunku założenia muzeum żydowskiego we Lwowie była Wystawa Pamiątek Świątyni i Domu Żydowskiego, która odbyła się w marcu–kwietniu 1933 r. w Miejskim Muzeum Przemysłu Artystycznego. W jej przygotowanie zaangażowali się członkowie Towarzystwa Przyjaciół

²⁹ S. Harel Hoshen, *Research and Collection of Judaica in Lvov: 1874–1942*, [w:] *Treasures of Jewish Galicia Judaica from the Museum of Ethnography and Crafts in Lvov, Ukraine*, ed. eadem, Tel Aviv 1996, s. 61.

³⁰ Kuratorium Opieki nad Zabytkami Sztuki Żydowskiej przy Żydowskiej Gminie Wyznaniowej we Lwowie, *Sprawozdanie*, Lwów 1928, s. 4.

³¹ *Katalog Wystawy Książki Lwowskiej Hebrajskiej i Zabytków Sztuki Żydowskiej*, Lwów 1928.

³² Ponieważ w katalogu wystawy nie zaznaczono właścicieli tych wydań, możemy przyjąć tezę współczesnej badaczki G. Glembockiej, że wszystkie one były własnością Biblioteki Żydowskiej Gminy Wyznaniowej (zob. G. Glembocka, *Юдаїка. З історії приватного та музейного колекціонування у Львові*, [w:] *Образи зниклого світу: Євреї Східної Галичини (середина XIX ст. – перша третина XX ст.)*, Каталог виставки, Львів 2003, s. 21).

³³ Ф. Петрякова, *Еврейское музейное дело, индивидуальное коллекционирование на украинской этнической территории. Конец XIX – начало XXI ст.: обратный отсчет к будущему*, [w:] *Запорожские еврейские чтения*, Запорожье 2001, s. 274.

Il. 5. Fragment ekspozycji Muzeum Narodowego we Lwowie (koniec lat 30. XX w.). Zdjęcie archiwalne.

Muzeum Żydowskiego powołanego w 1931 r.³⁴ Dzięki ich staraniom na wystawie pokazano ponad 570 pamiątek o wysokiej wartości historycznej oraz artystycznej, pochodzących z synagog Lwowa, Tarnopola i Brodów oraz z prywatnych kolekcji³⁵.

Wystawa Żydowskiego Przemysłu Artystycznego szerokim echem odbiła się w prasie³⁶ i stała się decydującym krokiem na drodze do założenia Muzeum Żydowskiego we Lwowie. Decyzję o utworzeniu takiego muzeum³⁷ podjęto na posiedzeniu Kahału dnia 26 II 1933 r. W porozumieniu z członkami

³⁴ Zob. *Statut Towarzystwa Przyjaciół Muzeum Żydowskiego we Lwowie*, Lwów 1931. Pierwszym przewodniczącym Towarzystwa Przyjaciół Muzeum Żydowskiego we Lwowie wybrano aktywnego członka Kuratorium Opieki nad Zabytkami Sztuki Żydowskiej i znanego kolekcjonera europejskich wartości artystycznych M. Reichensteina. Po nim na czele Towarzystwa stanął przewodniczący Zarządu Gminy Rab. dr L. Freund.

³⁵ *Tymczasowy Katalog Wystawy Żydowskiego Przemysłu Artystycznego*, Lwów 1933.

³⁶ Wykaz publikacji zob. Ф. Петрякова, *Максимиллиан Гольдиштейн – известный деятель культуры Галиции первой половины XX столетия. Страницы биографии*, Москва 1995, s. 24.

³⁷ Pełna nazwa – Muzeum Gminy Wyznaniowej Żydowskiej. Używano również nazwy Muzeum przy Żydowskiej Gminie Wyznaniowej oraz Muzeum Żydowskie we Lwowie.

Il. 6. Budynek Kahala Żydowskiej Gminy Wyznaniowej (ul. Szołom-Alejchema 12). Zdjęcie współczesne.

Towarzystwa Przyjaciół Muzeum Żydowskiego powołano wówczas Radę Muzeum³⁸, która wiosną 1934 r. zakończyła swoją aktywną i owocną pracę³⁹. 17 maja odbyło się uroczyste otwarcie Muzeum – ekspozycję rozmieszczono w budynku Zarządu, zajmując pięć pokoi i korytarz. Zaprezentowano na niej dawne srebrne przedmioty liturgiczne oraz tkaniny z XVII–XIX w. z lwowskich synagog, lampy chanukowe, wzorce ceramiki rytualnej itp. Oprócz tego wystawiono przedmioty użytkowe: wyroby z fajansu z Lubyczy Królewskiej, Potelycza i Glińska, kolekcję tkanin wzorzystych drukowanych, wycinanki z papieru itp.⁴⁰ Ważnymi eksponatami były pamiątki z kolekcji M. Reichensteina, którą

³⁸ Rada Muzeum była podzielona na cztery sekcje: muzealna, opieki nad synagogami i cmentarzami, prawnicza i sekcja promocji (zob. Г. Глембоцькая, *Деятельность еврейских общественных организаций Львова в области сохранения национально-культурного наследия (1910–1930-е годы)*, [w:] *Доля єврейських громад Центральної та Східної Європи в першій половині XX століття*, Київ 2004, s. 267).

³⁹ J. Schall, *Przewodnik po zabytkach żydowskich m. Lwowa i historia żydów lwowskich w zarysie*, Lwów 1935, s. 66.

⁴⁰ Szczegółowa charakterystyka zbiorów Muzeum Gminy Wyznaniowej Żydowskiej znajduje się w pracy znanego lwowskiego malarzy, historyka sztuki, krytyka artystycznego i kolekcjonera

Il. 7. Fragment Wystawy Lwowskiej Książki Hebrajskiej i Zabytków Sztuki Żydowskiej (1928 r.). Zdjęcie archiwalne.

spadkobiercy przekazali do Muzeum jako depozyt. Specyfiką Muzeum Żydowskiej Gminy Wyznaniowej było zresztą to, że część pamiątek przedstawionych w ramach ekspozycji przekazanych zostało przez synagogi w charakterze depozytu i podczas wielkich świąt żydowskich eksponaty wracały na miejsca kultu, z których pochodziły.

W latach 20. XX w. wielokrotnie rozpatrywano problem założenia we Lwowie ośrodka zbierania, konserwacji i badania pamiątek ormiańskich⁴¹. Jednym z gorliwych zwolenników tej idei był znany badacz historii Lwowa Bogdan Janusz⁴², który na V Zjeździe Związku Muzeów w Polsce (1930) zaprezentował koncepcję i program działalności muzeum ormiańskiego.

Ludwika Lille, którego mianowano kierownikiem Muzeum. Praca ukazała się oddzielnym wydaniem do 13. Zjazdu Związku Muzeów w Polsce, który odbył się we Lwowie w 1937 r. (zob. L. Lille, *Muzeum Żydowskiej Gminy Wyznaniowej we Lwowie*, Lwów 1937).

⁴¹ J. Petrus, *Archidiecezjalne Muzeum Ormiańskie we Lwowie*, Kraków 1999, s. 27–29.

⁴² Bogdan Janusz (W. Karpowicz, 1889 (?)–1930) – ukraiński archeolog i historyk sztuki, konserwator starożytnych zabytków w województwie lwowskim (1921–1930), redaktor czasopisma „Wiadomości Konserwatorskie”.

Il. 8. Budynek Kapituły Metropolitalnej i Archidiecezjalnego Związku Ormian (ul. Ormiańska 13). Zdjęcie współczesne.

Ważną rolę w rozwiązaniu tej kwestii odegrała pierwsza w historii gminy ormiańskiej Galicji wystawa pamiątek ormiańskich, zorganizowana przez Archidiecezjalny Związek Ormian i Towarzystwo Miłośników Przeszłości Lwowa w ramach obchodów 25-lecia jego istnienia. Uroczyste otwarcie wystawy, która odbywała się pod patronatem metropolity ormiańskiego, abp. Józefa Teodorowicza, odbyło się 19 VI 1932 r. w siedzibie Archidiecezjalnego Związku Ormian (ul. Ormiańska 13). Na ekspozycji przedstawiono zabytki artystyczne, przedmioty przemysłu artystycznego i kultu religijnego ze skarbca katedry ormiańskiej we Lwowie i świątyń ormiańskich z innych miast Galicji, a także licznych lwowskich instytucji ochrony zabytków, takich jak archiwum miejskie, biblioteka Bowarowskich, biblioteka uniwersytecka, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Muzeum Historyczne Miasta Lwowa, Muzeum Narodowe im. Króla Jana III i kolekcja Bolesława Orzechowicza oraz wiele prywatnych kolekcji. Do najcenniejszych należały: *Ewangeliarz ze Skewry* (1197) oraz inne rękopisy z miniaturkami, tekstylia, przedmioty złotnictwa religijnego, galeria portretów metropolitów ormiańskich i przełożonych klasztoru Benedyktynek Ormiańskich.

Ekspozycję podzielono na pięć działów: pamiątki kultu religijnego; ikony i portrety historyczne; dokumenty i rękopisy; Ormianie w polskiej literaturze

Il. 9. Afisz wystawy pamiątek ormiańskich (1932 r.).

i muzyce; rysunki, grawiury, fotografie⁴³. Wystawa cieszyła się dużą popularnością, otwarta była dla zwiedzających do 31 października. Przez ten czas mogli obejrzeć ją nie tylko mieszkańcy Lwowa, ale również liczni odwiedzający miasto goście, w tym uczestnicy organizowanych w tym samym czasie Wschodnich Targów⁴⁴. Podziwianie eksponatów ułatwiał przewodnik, w którym rzetelnie wymieniono wszystkie wystawione pamiątki⁴⁵. Publikacje z pierwszymi próbami ich naukowego opracowania ukazały się w specjalnym numerze czasopisma „Posłaniec św. Grzegorza”⁴⁶.

⁴³ A. Czołowski, *Wystawa zabytków ormiańskich we Lwowie*, „Posłaniec św. Grzegorza” 1932, nr 9–11, s. 6–7.

⁴⁴ Tylko w ciągu pierwszych dwóch miesięcy wystawę odwiedziło ponad 2 tys. zwiedzających. Zob. *Kronika*, „Posłaniec św. Grzegorza” 1932, nr 7–8, s. 126.

⁴⁵ *Wystawa zabytków ormiańskich we Lwowie 19 VI – 30 IX 1932. Przewodnik* (z czterema ilustracjami), Lwów 1932.

⁴⁶ Ilustrowane wydawnictwo periodyczne Archidiecezji Ormiańskiej „Posłaniec św. Grzegorza” ukazało się w roku 1927, a od 1931 r. stało się organem Archidiecezjalnego Związku Ormian. Zob. „Posłaniec św. Grzegorza” 1932, nr, 9–11.

Oczywiście po zamknięciu wystawy część eksponowanych na niej przedmiotów stała się podstawą Archidiecezjalnego Muzeum Ormiańskiego, jednak wiarygodnej daty założenia tej instytucji nie udało się znaleźć w materiałach archiwalnych, a naukowcy do dziś nie są w tej kwestii zgodni. Możemy przypuścić, że przed wybuchem II wojny światowej Muzeum nie rozpoczęło aktywnej działalności, chociaż wspominało o nim we wszystkich ówczesnych przewodnikach⁴⁷.

Tak oto przed II wojną światową we Lwowie ukształtowała się sieć muzeów, które różniły się nie tylko formą własności, kierunkiem i wielkością zbiorów, ale i przynależnością narodową i religijną, co w znacznym stopniu warunkowało zasady ich działalności. Fakt zakładania muzeów przez różne wspólnoty Lwowa był z jednej strony wynikiem rosnącej świadomości narodowej i patriotyzmu, pragnienia pokazania własnego dziedzictwa kulturowego i wkładu w rozwój miasta i przyległych terenów, a z drugiej strony – przejawem zainteresowań kolekcjonerskich i artystycznych, zachwyty nad przeszłością miasta i kraju, troski o ochronę zabytków swojej historii i kultury.

*Tłumaczenie z języka ukraińskiego:
Lesia Bileńka-Swystowycz*

Summary

The multicultural museum community of Lwów in the two interwar decades

The specific character of Lwów as a multi-national city which was a mixture of various cultures (Polish, Ukrainian, Jewish, Armenian and others) left its mark on many aspects of this city's life. To some extent this had an effect on the character of Lwów's museums which were established before the outbreak of World War II.

Under conditions of battling for independence, and later in the face of growing conflict between the two dominant communities of Lwów – Polish and Ukrainian – establishing museums was a demonstration of patriotism on the part of these nationalities, a desire to exhibit their own cultural heritage, their contribution to the development of the city and environs, and at the same time an attempt to declare their rights to these lands. Besides the political undertones, the founding of museums by various communities of Lwów

---

⁴⁷ I. Горбань, *Вірменський музей у Львові*, [w:] *Znani i nieznaní międzywojennego Lwowa*, Kielce 2012, s. 133.

was a manifestation of artistic and collecting interests, a fascination with the city's and country's past, care for the preservation of national historical and cultural treasures.

The numerical majority of citizens of Polish descent, their dominant position in the ruling classes and the intelligentsia, resulted in the fact that most of the museums which operated in Lwów in the interwar period were connected with the history and culture of the Polish nation. Among them were: Lubomirski Museum (1823), Dzieduszycki Museum (1845), Municipal Museum of Industrial Arts (1874), Historical Museum of the City of Lwów (1893), National Gallery of the City of Lwów (1907), King Jan III National Museum (1908), Jan Długosz Museum of the Roman Catholic Archdiocese (1916), Museum of the Ancient History of the Czerwień Region (1933) and others.

The rise of the Ukrainian movement, the shaping of its modern ideology and the desire to declare their own national identity, encouraged the Ukrainian community of the city to create museum collections. Centers for collecting and preserving mementoes of Ukrainian history and culture were formed in Lwów at "Narodnomu domi," Stauropigialny Institute and "Proswita" Society as early as the mid-19th century. They formed the basis for ethnocentric museums which presented the uniqueness of Ukrainian culture and embraced various aspects of contemporary and historic life of the Ukrainian nation.

These were: Museum of the Szewczenko Scientific Society (1893), which under the influence of the pan-European tendency of creating museums with specific characteristics, in the 1930's divided into three independent museums (Natural History Museum, Museum of Culture and History and Military-Historical Museum), and the National Museum (1905).

The last of the Ukrainian museums of Lwów in this period was the Museum of the Uniate Catholic Theological Academy (1931), whose collection encompassed treasures of sacral art.

Awareness of the necessity for preserving their own cultural heritage was also present among the Jewish and Armenian citizens of Lwów, which resulted in the establishment in the 1930's of the Museum of the Jewish Denominational Community and the Museum of the Armenian Archdiocese.

And so, before WW II in Lwów there was a network of museums which differed not only in forms of ownership, subject matter and size of collections, but also ethnic and religious affiliation, which influenced their principles of operation: legal status, financial support, number of purchased and donated exhibits and their artistic and historic value, patrons, employment of appropriate staff, printing of museum publications, activities in promoting their history, culture, art, etc.

Translated by Thaddeus Mirecki